

ÇİN EKONOMİSİNDEKİ BÜYÜMENİN DÜNYA VE TÜRKİYE ÜZERİNE ETKİLERİ

NARİN, Müslüme
TÜRKİYE/ТУРЦИЯ

ÖZET

Son yıllarda Çin ekonomisi hızla büyümektedir. Özellikle 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'ne üyeliğinin ardından Çin'in ihracatı çok daha büyük oranda artmıştır. Dünya piyasalarında emek yoğun Çin sanayi mallarının yer alması, tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler gibi Türkiye için de bir tehdit oluşturmaya başlamıştır. İhraç malları ağırlıklı olarak emek yoğun sanayi mallarından oluşan Türkiye, özellikle tekstil ve hazır giyimde Çin karşısında rekabet gücünü kaybetmeye başlamıştır.

Bu çalışmada öncelikle Çin ekonomisindeki gelişme ile Çin'in dünyaya açılması ve DTÖ'ye üyeliği ele alınmıştır. Daha sonra Çin ile Türkiye arasındaki ticari ilişkiler, Çin'in DTÖ'ye üyeliğinin Türkiye ekonomisi ve çeşitli kesimler üzerine etkileri incelenmiştir. Son olarak da Türkiye'nin, Avrupa Birliği piyasasında özellikle tekstil ve hazır giyimde Çin karşısındaki rekabet gücü değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çin ekonomisi, Çin'in DTÖ'ye üyeliği, Türkiye hazır giyim sanayi, Dış ticaret Performans Endeksi.

ABSTRACT

The Effects of Growth in Chinese Economy on The World and Türkiye

Chinese economy is growing fast in recent years. Especially in year 2001 after China's accession to the World Trade Organization (WTO), export of China increased a lot more. Presence of labor intensive Chinese industry goods at global markets has begun to create a threat for Turkish economy as well as developed and developing countries. Having predominantly labor intensive industry goods that compose its export goods, Türkiye started losing competitiveness against China particularly in textile and clothing industries.

In this study, first, growth of Chinese economy, globalization of China and its membership to World Trade Organization were discussed. Secondly, commercial relations between China and Türkiye, the effects of membership of China to WTO on Turkish economy and its various sectors were examined. Finally, competitiveness of Türkiye in European market against China especially in textile and clothing industries was examined.

Key Words: The economy of China, China's WTO accession, Turkish clothing industry, Trade Performance Index.

GİRİŞ

Son yıllarda dünya piyasalarında emek yoğun Çin sanayi mallarının yer almaya başlaması, tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler gibi Türkiye için de bir tehdit oluşturmaktadır. İhraç malları ağırlıklı olarak emek yoğun sanayi mallarından oluşan Türkiye, özellikle tekstil ve hazır giyimde Çin karşısında rekabet gücünü kaybetmektedir.

2001 yılında Dış Ticaret Örgütü (DTÖ)'ne üye, DTÖ Antlaşması kapsamında bulunan Tekstil ve Giyim Antlaşmasına (ATC) taraf olan Çin, bu antlaşma kapsamında kotaların kaldırılmasından yararlanmaya başlamıştır. 2005 yılında kotaların tamamen kaldırılmasıyla dünya piyasalarında ihracatçı ülkeler arasındaki rekabet daha da artacaktır. Bu gelişmeler doğrultusunda Çin'in dünya piyasalarında, özellikle Avrupa Birliği ve ABD piyasalarında pazar payını büyüteceği tahmin edilmektedir. Özellikle de dünya tekstil ve hazır giyim kesimlerinde rekabet ortamı yeni biçime dönüşmesinden Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler de olumsuz etkilenecektir.

Türkiye'de tekstil ve hazır giyim kesimleri, son yıllarda önemini kaybetmesine karşın, dış ticaret içinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu kesimlerin toplam ihracat içinde 1996-2000 döneminde % 38 olan payı, 2000-2005 döneminde % 30,9'a düşmüştür. Aynı dönemlerde Çin'in ihracatı ise artış göstermiştir.

Bildirimizde öncelikle Çin ekonomisindeki gelişme ile Çin'in dünyaya açılması ve DTÖ'ye üyeliği ele alınacaktır. Daha sonra Çin ile Türkiye arasındaki ticari ilişkiler, Çin'in DTÖ'ye üyeliğinin Türkiye ekonomisi ve çeşitli kesimler üzerine etkileri incelenecektir. Son olarak da Türkiye'nin, Avrupa Birliği piyasasında özellikle tekstil ve hazır giyimde Çin karşısındaki rekabet gücü değerlendirilecektir.

1. Çin Ekonomisindeki Gelişmeler ve DTÖ'ye üyelik

Yıllarca kapalı bir ekonomik yapı izleyen Çin, büyüme ve refah artışlarında sorunlar yaşaması yüzünden 1978 yılında ekonomisinde köklü değişim kararı almıştır. Bu kararın öncülüğünü Deng Xiaoping öncelikle bazı kişilerin ve bölgelerin gelişmesi ve zenginleşmesiyle, sonuçta tüm toplumun zenginleşeceğini söyleyerek yapmıştır. Ancak siyasal ve sosyal eşitlikten vazgeçilmesine yönelik bu yeni düşünce, o dönemde ülkeyi harekete geçirememiştir. Bu olaydan yirmi yıl sonra Çin, gerçekleştirdiği değişikliklerle ekonomisini geliştirmeyi başarmıştır (China People's Daily Online, 2005).

1978 yılından itibaren liberalleşme politikaları izlemeye başlayan Çin'in ekonomisini iyileştirmeye yönelik değişiklikleri, Qian (1999: 3) 1978-1993 dönemi ve 1994 sonrası dönem olmak üzere iki aşamada incelenmektedir. İlk

aşamada alınan kararlarla Çin, merkezi planlama sistemini, kaynak dağılımında etkinliği piyasa koşullarında artırarak ve teşvikler vererek kademeli olarak değiştirmeye hedeflemiştir. İkinci aşamada ise sosyalist piyasa ekonomisinin geliştirilmesine yönelik kararlar alınmıştır. Bu doğrultuda piyasa sistemini destekleyen yeni kurumlar oluşturulmuş, devlete ait kuruluşların özelleştirilmesi ve yeniden yapılandırılmasına ağırlık verilmiştir (Qian, 1999: 14).

1992 yılında Çin Komünist Partisinin 14. Ulusal Kongresi'nde sosyalist piyasa ekonomisinin oluşturulmasına ilişkin karar alınması, 1997 yılında Hong Kong ile 1999 yılında Makao'nun Çin'e katılarak özel idari bölge statüsü kazanması, Çin'deki önemli gelişmelerdir. Çin'deki önemli gelişmelerden biri de, dünya ekonomik sisteminin içinde yer almak amacıyla 11 Kasım 2001 tarihinde Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'ye üye olmasıdır. Çin'in DTÖ'ye üyeliği, ülkenin ticareti üzerinde olumlu etkileri olmuştur (İGEME, 2006: 1).

2006 yılında dünya ekonomisi % 5,4 oranında büyürken, Çin ekonomisi % 10,7 oranında büyümüş; 2007 yılında % 10, 2008 yılında da % 9,5 oranında büyüyeceği beklenmektedir. Ayrıca 1989-98 döneminde yıllık ortalama % 9,6 oranında büyüyen Çin ekonomisi, 1999-2008 döneminde de % 9,4 oranında büyümeyi başarmış olacaktır (IMF, 2007: 211, 217). Son yıllarda ekonomisinin aşırı ısındığını düşünen Çin, başta bankaların sıkı borç verme politikaları uygulaması gibi bir dizi soğutucu önlemler almıştır. Ağustos 2006'da Çin Merkez Bankası faiz oranlarını % 0,27, Haziran ve Temmuz 2006'da ise ticari bankaların rezerv gereksinimini de % 0,5 oranında artırmıştır. Para arzını kısımaya yönelik bu uygulamalarla Çin, ekonomisindeki aşırı ısınmayı biraz düşürmeyi başarmıştır (EIA, 2007). Bu süreçte, Çin'e 2003 yılında yaklaşık 53,5 milyar dolar, 2004'te 60,6 milyar dolar, 2005'te 72,4 milyar dolar ve 2006 yılında 69,5 milyar dolar doğrudan yabancı yatırımı yapılmıştır (UNCTAD, 2006: 52; USCBC, 2007). Çin'e yönelik yatırımlarda başı Hong Kong, Virjinya Adaları ve Japonya çekmektedir (Invest in China, 2005). Dünya ekonomisi, ihracatı ve ithalatı içinde büyük paya sahip olması ve bu payın giderek artması nedeniyle Çin, dünya piyasaları üzerinde bir tehdit oluşturmaktadır.

1.1. Çin'in Dünya Ekonomisindeki Konumu ve Büyüme Hızı

Çin, dünyanın en çok nüfusuna sahip ülkesi ve en hızlı büyüyen ekonomisidir. Çin ekonomisi 2000'li yıllarda ortalama % 10 civarında büyüme kaydetmiştir. Dünya gayrisafi milli hâsılası (GSYH)'nın % 15,1'ine sahip olan Çin, bu payla dünyanın ABD'den sonra ikinci büyük ekonomisine sahiptir. Ayrıca Çin dünya ihracatında % 7, ithalatında ise % 6,5'lik payla ABD ve Almanya'dan sonra dünyanın üçüncü büyük ülkesi konumundadır. Çin, gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler ve seçilmiş bazı ülkelerin, dünya GSYH, ihracat, ithalat ve nüfusu içerisindeki payı 2006 yılı itibarıyla Tablo-1'de görülmektedir.

Tablo 1: Dünya Temel Göstergeleri % (2006)

	Dünya GSYH	Dünya İhracat	Dünya İthalatı	Dünya Nüfus
Gelişmiş Ekonomiler	52,0	67,3	64,8	15,3
Gelişmekte olan Ekonomiler	48,0	32,7	32,1	84,7
Dönüşüm Ekonomileri	-	4,1	3,1	-
Avrupa	14,7	40,1	39,7	5,0
Afrika	3,4	2,5	2,3	12,9
Orta Asya	2,8	4,7	5,5	3,7
ABD	19,7	9,8	15,7	4,7
Çin	15,1	7,2	6,5	20,5
Japonya	6,3	5,0	4,7	2,0
Hindistan	6,3	1,0	1,4	17,4
Almanya	3,9	8,9	7,5	1,3
İngiltere	3,2	4,6	5,0	0,9
Fransa	2,9	4,3	4,4	1,0
İtalya	2,7	3,5	3,6	0,9
Rusya	2,6	2,3	1,1	2,2
Brezilya	2,6	1,1	0,8	2,9

Kaynak: IMF, (2007), International Monetary Fund, World Economic Outlook, April 2007. s. 204. UNCTAD, (2007), Handbook of Statistics, http://www.unctad.org/fr/docs/tdstat31_fr.pdf, s. 10–17.

Tablo 1'den de görüleceği üzere 2006 yılında gelişmiş ekonomilerin dünya ekonomisi içerisindeki payı % 52, ihracatındaki payı % 67,3 ve ithalatındaki payı % 64,8'dir. Aynı yıl gelişmekte olan ülkelerin dünya ekonomisindeki payı % 48, ihracatındaki payı % 32,7 ve ithalattaki payı ise % 32,1 olarak gerçekleşmiştir. Dünya ekonomisi içindeki payı % 15,1, dünya ihracatı içindeki payı % 7,2 ve dünya ithalatı içindeki payı % 6,5 olan Çin, ABD'den sonra en büyük ekonomiye sahip ülke konumundadır.

Dünyadaki çeşitli bölge ve ülkelerin büyüme hızları ise Tablo-2'de verilmiştir. Bu tablodan da görüleceği üzere Çin, yaklaşık on yıldır dünyanın en hızlı büyüyen ülkesi konumundadır. 2006 yılı itibariyle gerçekleştirilen büyüme hızına göre Çin'i, % 9,2'lik büyüme hızıyla Hindistan, % 6,7'lik büyüme hızıyla Rusya izlemektedir.

Tablo 2: Çeşitli Bölge ve Ülkelerde Büyüme Oranı (%)

	1989-98	1999-08	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Dünya	3,2	4,4	3,7	4,8	2,5	3,1	4,0	5,3	4,9	5,4	4,9	4,9
Gelişmiş Ekon.	2,7	2,6	3,5	4,0	1,2	1,6	1,9	3,3	2,5	3,1	2,5	2,7
Gelişmekte O.Ek.	3,8	6,4	4,1	6,0	4,3	5,0	6,7	7,7	7,5	7,9	7,5	7,1
Avrupa	-	2,1	3,0	3,9	1,9	0,9	0,8	2,0	1,4	2,6	2,3	2,3
Afrika	2,2	4,7	2,7	3,1	4,4	3,7	4,7	5,8	5,6	5,5	6,2	5,8
Orta Asya	4,5	4,8	1,8	5,4	3,0	3,9	6,5	5,6	5,4	5,7	5,5	5,5
Çin	9,6	9,4	7,6	8,4	8,3	9,1	10,0	10,1	10,4	10,7	10,0	9,5
Hindistan	5,7	7,0	6,7	5,3	4,1	4,3	7,3	7,8	9,2	9,2	8,4	7,8
Rusya	-	6,6	6,4	10,0	5,1	4,7	7,3	7,2	6,4	6,7	6,4	5,9
Meksika	3,4	3,1	3,8	6,6	-	0,8	1,4	4,2	2,8	4,8	3,4	3,5
Brezilya	2,0	3,1	0,3	4,3	1,3	2,7	1,1	5,7	2,9	3,7	4,4	4,2
ABD	3,0	2,8	4,4	3,7	0,8	1,6	2,5	3,9	3,2	3,3	2,2	2,8
İngiltere	2,0	2,7	3,0	3,8	2,4	2,1	2,7	3,3	1,9	2,7	2,9	2,7
Almanya	2,5	1,5	1,9	3,1	1,2	-	-0,2	1,2	0,9	2,7	1,8	1,9
Kanada	2,1	3,2	5,5	5,2	1,8	2,9	1,8	3,3	2,9	2,7	2,4	2,9
Japonya	2,0	1,6	-0,1	2,9	0,2	0,3	1,4	2,7	1,9	2,2	2,3	1,9

Kaynak: IMF, (2007), International Monetary Fund, World Economic Outlook, April 2007. s. 212, 217.

1.2. Çin Ekonomisinin Genel Görünümü

Çin'in 2001 yılında 1.159 milyar dolar olan gayri safi yurtiçi hâsılası, 2006 yılında 2.719 milyar dolara çıkmıştır. Son yıllarda en büyük büyüme oranına sahip olan Çin ekonomisinin 2001-2006 döneminde genel durumu Tablo-3'te görülmektedir.

Tablo 3: Çin Ekonomisinin Genel Durumu 2001-2006

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
GSYH (milyar ABD \$)	1.159	1.454	1.648	1.937	2.278	2.719
GSYH artış hızı (%)	7,5	9,1	10,0	10,1	10,4	10,7
Enflasyon (ortalama, %)	0,7	-0,7	1,2	3,8	1,8	1,7
Nüfus (milyon)	1.276	1,285	1,292	1,300	1,308	1,315
İhracat (milyar ABD \$)	266,1	325,7	438,3	593,4	762,5	969,7
İthalat (milyar ABD \$)	-232,1	-281,5	-393,6	-34,4	-28,3	-51,9
Cari İşlemler Dengesi (milyar ABD \$)	17,4	35,4	45,9	68,7	160,8	250,0
Döviz rezerv-altın dâhil (milyar ABD \$)	215,6	291,1	408,2	614,5	821,5	1,069
Toplam dış borç (milyar ABD \$)	170,1	186,1	208,5	247,7	281,6	315,4
Borç-servis oranı (%)		8,0	7,1	3,3	3,0	2,8
Döviz kuru (ortalama, Rmb: ABD\$)	8,28	8,28	8,28	8,28	8,19	7,97

Kaynak: EIU (2007), Country Profile China, 5 Ocak 2007'den aktaran Economist, <http://www.economist.com/countries/China/profile.cfm?folder=Profile%DEconomic%20Data> (03.07.2007).

Çin ile diğer bölge ülkeleri ve Türkiye'nin ekonomik göstergeleri karşılaştırmalı olarak **Tablo 4**'te yer almaktadır. Japonya, Hong Kong, Tayvan, Güney Kore ve Türkiye ile karşılaştırıldığında, Çin'in en fazla nüfusa ve en büyük dış ticaret hacmine sahip olduğu ancak kişi başına düşen yurt içi hâsılasının düşüklüğü dikkati çekmektedir.

Tablo 4: Karşılaştırmalı Ekonomik Göstergeler 2006

	Çin	Japonya	Hong Kong	Tayvan	Güney Kore	Türkiye
GSYH (milyar ABD \$)	2.719	4,365	190	356	888	576,5
K.B.GSYH (dolar, Satın alma gücü paritesi olarak)*	7.700	33.100	37.300	29.500	24.500	9.000
GSYH artış hızı (%)	10,7	2,2	6,9	4,6	5,0	6,1
Enflasyon (ortalama, %)	1,7	0,2	2,0	0,6	2,2	9,5
Nüfus (milyon)	1,315	128	6,9	22,7	48,7	74,3
İhracat (milyar ABD \$)	969,7	615,8	318	224	331,8	91,9
İthalat (milyar ABD \$)	-751,9	534,5	-331,7	-200,5	-302,6	-132,1
Cari İşlem. Den (milyar \$)	250,0	170,5	20,2	25,2	6,1	-31,7
Döviz rezer-altın da. (milyar \$)	1,069	880	133	266	239	61,1
Toplam Dış Borç (milyar \$)	315,4	-	72,1	96,5	176,3	206,5
Döviz Kuru (ort., Rmb:ABD\$)	7,97	116,3	7,8	32,5	954,8	1,43

* CIA'dan alınmıştır.

Kaynak: EIU (2007), Country Profile China, 5 Ocak 2007'den aktaran Economist, <http://www.economist.com/countries/China/profile.cfm?folder=Profile%20Economic%20Data> (03.07.2007). CIA, (2007), The World Factbook 2007, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html> (10.08.2007).

Ayrıca Çin'in 2006 yılında gayri safi yurt içi üretiminin kaynakları ve bileşenleri **Tablo 5**'te görülmektedir.

Tablo 5: Çin'in Gayri Safi Yurtiçi Hâsılası 2006

Gayri safi yurt içi üretimin kaynakları	%	Gayri safi yurt içi üretiminin bileşenleri	%
Birincil sektör	11,7	Özel tüketim	36,4
İkincil sektör	48,9	Kamu tüketimi	13,7
- Sanayi	42,8	Brüt sabit yatırım	40,9
- İnşaat	5,5	İhracat	39,7
Üçüncül sektör	39,3	İthalat	-31,9

Kaynak: EIU (2007), Country Profile China, 5 Ocak 2007'den aktaran Economist, <http://www.economist.com/countries/China/profile.cfm?folder=Profile%20Economic%20Data> (03.07.2007).

1.3. Çin'in Dış Ticareti

2005 yılında 762 milyar dolarlık mal ihracatı ve 660 milyar dolarlık mal ithalatı yapan ve hem ihracatta hem de ithalatta üçüncü sırada yer alan Çin, 2005 yılında 102 milyar dolar fazla vermiştir. 2006 yılında ihracat bir önceki yıla göre % 27, ithalat ise % 19,9 oranında artmış ihracatı 969 milyar dolara, ithalatı ise 792 milyar dolara yükselmiştir (UNCTAD, 2007: 6-7).

2005 yılında en fazla ihracat ve ithalat yapan ilk on ülke ve Türkiye'nin payları **Tablo 5**'te görülmektedir.

Tablo 6: Dünya'da En Çok Mal İhraç ve İthal Eden Ülkeler ile Türkiye (2005)

Ülkeler	İhracat milyar dolar	%	Ülkeler	İthalat milyar dolar	%
Almanya	969,9	9,3	ABD	1732,4	16,1
ABD	904,4	8,7	Almanya	773,8	7,2
Çin	762,0	7,3	Çin	660,0	6,1
Japonya	594,9	5,7	Japonya	514,9	4,8
Fransa	460,2	4,4	İngiltere	510,2	4,7
Hollanda	402,4	3,9	Fransa	497,9	4,6
İngiltere	382,8	3,7	İtalya	379,8	3,5
İtalya	367,2	3,5	Hollanda	359,1	3,3
Kanada	359,4	3,4	Kanada	319,7	3,0
Belçika	334,3	3,2	Belçika	318,7	3,0
Türkiye	73,4	0,7	Türkiye	116,6	1,1

Kaynak: WTO (2006), International trade statistics 2006, International Trade Organization, s. 17.

http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2006_e/its06_toc_e.htm

Çin'in 2006 yılında en çok ihracat ve ithalat yaptığı ülkeler ve payları Tablo-7'de görülmektedir.

Tablo 7: Çin'in İhracat ve İthalat Yaptığı Ülkeler

En çok ihracat yaptığı ülkeler ve payları	%	En çok ithalat yaptığı ülkeler ve payları	%
ABD	21,0	Japonya	14,6
Hong Kong	16,0	Güney Kore	11,3
Japonya	9,5	Tayvan	11,0
Güney Kore	4,6	ABD	7,5
Almanya	4,2	Almanya	4,8
Hollanda	3,2	Malezya	3,0
İngiltere	2,5	Avustralya	2,4
Singapur	2,4	Tayland	2,3

Kaynak: EIU (2007), Country Profile China, 5 Ocak 2007'den aktaran Economist, <http://www.economist.com/countries/China/profile.cfm?folder=Profile%20Economic%20Data> (03.07.2007).

Çin, 1996 yılında ihracatının % 14,4'ünü Avrupa'ya yaparken, 2005 yılında bu oran % 19,4'e yükseltmiş; ithalatının ise 1996 yılında % 15,3'ünü Avrupa'dan sağlarken, 2005 yılında bu oran % 11,9 olmuştur. Ayrıca toplam ithalatının % 38,3'ünü gelişmiş ülkelere, % 33,4'ünü güneydoğu Asya'dan yapmıştır. Toplam ihracatının ise 2005 yılında % 55'ini gelişmiş ülkelere, % 23,5'ini güneydoğu Asya ülkelerine gerçekleştirmiştir (UN Comtrade, 2005).

Tablo 8: Çin'in İhracat ve İthalatının Sektörel Dağılımı (2005)

Mal Grupları	İhracat milyar dolar	%	İthalat milyar dolar	%
0 Yiyecek ve canlı hayvan	22,5	2,9	9,4	1,4
2 Petrol dışındaki ham maddeler	7,5	1,0	70,2	10,6
3 Mineral yakıtlı. yağlar ve ilgili mad.	17,6	2,3	63,9	10,0
4 Hayvansal ve bitkisel yağlar	-	-	3,4	0,5
5 Kimyasal maddeler	35,8	4,7	77,7	11,7
6 İmal edilmiş mallar	129,1	16,9	81,2	12,3
7 Makine ve taşıma araçları	352,2	46,2	290,5	44,0
8 Çeşitli üretilmiş maddeler	194,2	25,5	60,9	9,1
9 Diğer	3,1	0,5	2,8	0,4
Toplam	762,0	100,0	660,0	100,0

Kaynak: UN Comtrade, 2005.

Çin'in ana ihraç mallarını, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri, telekomünikasyon araçları, elektrikli makineler, giyim eşyaları; ana ithal mallarını ise elektrikli makineler, petrol ve petrol ürünleri, mesleki ve bilimsel ölçü cihazları, metal cevherleri, döküntü ve hurdaları, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri oluşturmaktadır. SITC Rev.3 sınıflandırmasının 3 basamaklı alt sektörlerine göre, 2005 yılında Çin'in ihracatı ve ithalatı içerisinde en büyük paya sahip ürünler ve payları Tablo-8-9'da verilmiştir.

Tablo 9: Çin'in İhracatı İçerisinde En Büyük Paya Sahip Ürünler ve Payları

ÇİN İHRACAT SITC REV.3 (3 digit)	Milyar dolar	%	ÇİN İTHALAT SITC REV.3 (3 digit)	Milyar dolar	%
752 Bilgisayar parçaları	76,3	10,0	776 Radyo ve tv parçaları	95,3	14,4
764 Telekomünikasyon par.	62,2	8,2	871 Optik malzemeler	30,9	4,7
759 Büro araçları	29,7	3,9	764 Telekomünikas. par.	27,5	4,2
845 Giyim eşyaları	23,5	3,1	763 TV ses kayıt cihazları	20,4	3,1
894 Oyuncak, spor gereçleri	20,6	2,7	281 Demir cevheri	18,4	2,8
776 Pikaplar; manyetik ses kaydetme, video cihazları	20,4	2,7	772 Elektrik düğmeleri	18,3	2,8
763 TV ses kayıt cihazları	20,4	2,7	752 Bilgisayar parçaları	18,0	2,8
851 Ayakkabılar	19,1	2,5	759 Büro araçları	17,3	2,6
778 Elek. mak. cihaz ve ale.	16,6	2,2	778 Elek. mak. cihaz ve ale.	13,5	2,0
821 Mobilyalar	16,6	2,2	728 Diğer makine parçaları	13,0	2,0
Toplam	305,4	40,2	Toplam	272,6	41,4

Kaynak: UN Comtrade, 2005.

1.4. Çin ve Türkiye'nin Dış Ticaret Performans Endeksi

Ülkelerin ve başlıca sektörlerin ihracat performansını ve rekabet gücünü değerlendirmek amacıyla Uluslararası Ticaret Merkezi, "Dış Ticaret Performans Endeksi" hazırlamaktadır. Bu endeksin hazırlanmasında 184 ülke ve 14 sektör verileri kullanılmakta ve her ülkenin ve sektörün temel ticaret performans özellikleri, piyasa payı kayıp ve kazançları belirlenmektedir. Dış ticaret performans endeksi, belirli bir dönemde ihraç edilen ürünlerin dünya piyasalarındaki payındaki değişim ile bu değişimin arkasında yatan nedenleri belirlemektedir. Piyasa payındaki değişimin arkasında yatan üç neden, rekabet etkisi, coğrafik ve ürün uzmanlaşma etkisi ile uyum etkisidir. Rekabet etkisi, hedef piyasaların ithalatı içinde ihracatçı ülkenin payında belirli bir dönemde ortaya çıkan ortalama yıllık yüzde değişim ile o ülkenin dünya piyasalardaki

konumunun sıralaması çarpılarak bulunmaktadır. Bu etki pozitif ise ihracatçı ülkenin dünya piyasa payı artmaktadır.

Çin'deki 14 sektörünün 2001-2005 döneminde dış ticaret piyasa payındaki değişme ve bu değişmelere yol açan etmenlerle birlikte Çin'in dış ticaret performans endeksi **Tablo 10**'da verilmiştir.

Tablo 10: Çin'in Dış Ticaret Performans Endeksi

Sektörler	Dış ticaret performans endeksi	Rekabet etkisi	Coğrafi uzmanlaşma etkisi	Ürün uzmanlaşma etkisi	Uyum etkisi
Giyim	1,30	1,71	-0,77	0,00	0,24
Deri ürünleri	1,20	1,14	0,00	0,32	0,34
Tekstil	1,60	1,68	-0,86	0,72	0,72
IT ve Elektronik	6,44	6,40	0,7	0,00	0,55
Temel imalat	4,20	3,04	0,00	0,00	0,46
Çeşitli imalat	4,05	3,51	0,00	-0,97	0,48
Taşıma araçları	5,52	4,86	0,00	1,52	0,56
İşlenmiş gıda	2,64	2,73	-4,08	0,42	0,65
Elektriksiz makine	2,75	2,40	0,00	0,56	0,20
Elektronik parça	3,36	3,20	0,80	0,49	0,29
Kimya	3,25	2,28	0,00	-1,80	-4,32
Ağaç ürünleri	2,42	1,98	-3,39	0,92	0,85
Mineraller	-3,06	-3,96	0,59	2,46	-4,48
Taze gıda	0,87	2,04	-4,86	0,00	0,66

Kaynak: UNCTAD/WTO (2007), International Trade Centre, Trade Performance Index, <http://www.intracen.org/menus/countries.htm> (15.08.2007).

Çin dünya toplam ihracatı içindeki payının 2001–2005 yılları arasında gösterdiği gelişmenin büyük bir bölümü rekabet etkisi ile açıklanmaktadır. **Tablo 10**'a göre mineraller dışında Çin'in dünya piyasalarındaki performansı artmaktadır.

Çin ile Türkiye'nin dış ticaret performans endekslerinin karşılaştırılabilmesi için **Tablo 11**'de Türkiye'nin dış ticaret performans endeksi ve bu endeksi belirleyen etkiler verilmiştir.

Dış Ticaret Performans Endeksine göre, Çin ve Türkiye'nin dünya toplam talebinde ağırlığı olan hedef pazarlarda, 2001-2005 döneminde, temelde rekabet gücündeki artışa dayanan başarılı bir ihracat performansı yakaladığı anlaşılmaktadır.

Tablo 11: Türkiye'nin Dış Ticaret Performans Endeksi

Sektörler	Dış ticaret performans endeksi	Rekabet etkisi	Coğrafi uzmanlaşma etkisi	Üründe uzmanlaşma etkisi	Uyum etkisi
Tekstil	2,16	1,35	0,41	0,00	0,36
Giyim	1,25	0,76	0,40	0,40	0,00
İşlenmiş gıda	3,80	1,36	0,00	0,87	0,80
Taze gıda	2,52	-1,03	0,89	1,11	0,74
Deri ürünleri	1,12	1,08	0,46	0,24	-3,85
Taşıma araçları	5,70	5,52	1,17	0,61	0,60
Temel imalat	2,80	1,47	0,52	0,70	0,51
Elektronik parça	3,64	2,56	0,45	0,62	0,26
Kimya	2,35	1,65	0,63	-1,80	0,47
Çeşitli imalat	2,86	3,06	0,39	0,81	0,28
Elektriksiz makine	3,20	3,22	0,93	1,08	-3,16
Ağaç ürünleri	2,40	1,56	0,90	-1,94	0,75
IT ve Elektronik	5,75	2,64	0,68	0,40	0,32
Mineraller	4,08	-2,73	1,17	3,36	-2,88

Kaynak: UNCTAD/WTO (2007), International Trade Centre, Trade Performance Index, <http://www.intracen.org/menus/countries.htm> (15.08.2007).

Bir ülkenin ihracat performansını ölçmede başka yöntemler de kullanılmaktadır. Bu yöntemlerden biri Görelî İhracat Avantajı Endeksidir. Bu endeks, belli bir yılda, belli bir sektörün, dünya toplam ihracatı içindeki payına göre hesaplanmakta ve belli bir sektörün ihracatının, ülkenin ihracatı içindeki payının, o sektörün dünyadaki toplam ihracatının dünya toplam ihracatındaki payına bölünmesiyle bulunmaktadır. Bulunan endeks değeri birden büyükse rekabetçi avantajın, birden küçükse rekabetçi dezavantajın bulunduğu anlamına gelmektedir. Buna göre mineraller dışındaki ürünlerin ihracatında rekabet avantajına sahip olan Çin, özellikle de yüksek teknolojinin kullanıldığı ürünlerde rekabet gücü kazanmaya başlamıştır.

Türkiye'nin ise giyim, taze gıda ve mineraller dışında kalan ürünlerde rekabet avantajı bulunmaktadır. Bu verilerden de görülmektedir ki Türkiye'nin giyim eşyalarında rekabet gücü giderek kaybolmaktadır.

1.5. Yabancı Sermaye

Çin'in son yıllardaki hızlı büyümesine yol açan etkenlerin birisi ülkeye giren doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıdır. Bu yatırımlar, Çin'de birçok yeni sanayi dalının kurulmasına ve böylece yeni teknolojilerin gelmesine de yol açmıştır. 1984 yılında yalnızca 1,3 milyar dolar olan yabancı sermaye yatırımları hızla artarak, 2005 yılında birikimli 634,5 milyar dolara ulaşmıştır.

1984-2005 döneminde Çin'e gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımları **Tablo 12**'de görülmektedir.

Tablo 12: Çin'de Toplam Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları 1984-2005 (milyar dolar)

Yıllar	İzin verilen	Gerçekleşen	Birikimli
1984	2,7	1,3	82,2
1990	6,6	3,5	83,5
1991	12,0	4,4	87,0
1992	58,1	11,0	91,4
1993	111,4	27,5	102,4
1994	82,7	33,8	129,9
1995	91,3	37,5	163,7
1996	73,3	41,7	201,2
1997	51,0	45,3	242,9
1998	52,1	45,5	288,2
1999	41,2	40,4	333,7
2000	64,2	42,1	374,1
2001	71,1	48,8	416,2
2002	84,8	55,0	465,0
2003	115,1	53,5	520,0
2004	153,5	60,6	573,5
2005	189,1	72,4	634,5
2006	-	69,5	704,0

Kaynak: Chinability, Latest news and statistics on China's economy and business climate <http://www.chinability.com/FDI.htm>, 21 May 2006, USCBC (2007), The US-China Business Council, FDI in China, http://www.uschina.org/statistics/fdi_cumulative.html

1995 yılından itibaren gelişmekte olan ülkelere giren yabancı kaynaklı sermayenin % 30'una yakını Çin'e gitmekte, özellikle de 2002 yılından sonra dünyada en çok doğrudan yabancı sermaye yatırımı alan üç ülkeden biri durumundadır.

2005 yılında dünyadaki doğrudan yabancı sermaye % 18'i güney, doğu ve güneydoğu Asya'ya (165 milyar dolar) girmiştir. Bu sermaye girişinin de yaklaşık üçte ikisi Çin (72 milyar dolar) ve Hong Hong'a (36 milyar dolar) gitmiştir.

Doğrudan yabancı sermaye Çin'e iki biçimde gelmiştir. İlk olarak 1980'lerin başlarında özellikle Hong Kong ve Tayvan'dan gelen yatırımcılar yalnızca vergi teşviklerinden değil, ucuz işgücünden de yararlanmak için serbest ekonomik bölgelerde iş kurmuşlardır. Daha çok giyim, ayakkabı, oyuncak ve elektrikli

aletler gibi emek yoğun imalat sanayinde yoğunlaşan bu küçük ölçekli şirketler, ihracata yönelik üretim yapmışlardır. Daha sonra 1990’larda Nokia, Philips, Samsung ve Sony gibi çokuluslu şirketler serbest ekonomik bölgeler dışında da ortaklıklar kurarak öncelikle Çin pazarına yönelik üretim yapmaya başlamışlardır. Bu şirketler dünyanın en büyük dördüncü elektronik eşya üretimini gerçekleştirmekte olup, ürettikleri malların yarısını ihraç etmişlerdir (Öz, 2006: 18-19). Çin’deki en büyük 15 yatırımcı ülkenin 2005-2006 döneminde yaptığı yatırımlar Tablo-13’te verilmiştir.

Çin’e yönelik doğrudan yabancı yatırımlarının ağırlıklı olarak doğudaki kıyı bölgelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. 2005 yılında Çin’de gerçekleştirilen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının % 74’ü (53,6 milyar dolar) doğu bölgesine, % 6,6’sı (4,8 milyar dolar) orta bölgelere ve % 2,7’si (1,9 milyar dolar) batı bölgelerine gitmiştir.

Tablo 13: Çin’deki En Büyük 15 Yatırımcı Ülke 2005–2006 (milyar dolar)

Ülke/Bölge	İzin verilen 2005	Gerçekleşen 2005	Pay %	Gerçekleşen 2006*	Pay %
Toplam	189,1	72,4	100,0	69,5	100,0
Hong Kong	63,2	17,9	24,8	20,2	29,1
Virjinya Ada	22,0	9,0	12,5	11,2	16,1
Japonya	11,9	6,5	9,0	4,6	6,6
Güney Kore	19,8	5,2	7,1	3,9	5,6
ABD	13,5	3,1	4,2	2,9	4,2
Singapur	5,2	2,2	3,0	2,3	3,3
Tayvan	10,4	2,2	3,0	2,1	3,0
Kayman Ada.	3,4	1,9	2,7	2,1	3,0
Almanya	3,4	1,5	2,1	2,0	2,9
Batı Samoa	4,0	1,4	1,9	1,5	2,2
Diğer	32,3	21,5	29,7	16,7	24,0

Kaynak: Invest in China, (2005),

http://www.fdi.gov.cn/pub/FDI_EN/Statistics/AnnualStatisticsData/default.jsp

*UNCTAD, (2006), World Investment Report 2006, United Nations Conference on Trade and Development,

http://www.unctad.org/en/docs/wir2006_en.pdf, (15.07.2007).

Öte yandan Çin’e gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımları, genel olarak imalat sanayine yönelmiştir. 2005 yılında toplam yatırımın % 71’i (42,5 milyar dolarlık) imalat sanayinde yatırım yapılmıştır. İmalat sanayine yönelik yatırımları, 11,7 milyar dolarlık yatırımla hizmetler sektörü izlemiştir (Invest in

China, 2006). İmalat sanayi içinde yabancı yatırımları en çok çeken alt sektörler, elektronik ve haberleşme cihazları, büro makineleri, deri ve spor malzemeleri, mobilya, giyim eşyaları ve plastik ürünlerdir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının Çin'e yönelmesinde, Tseng ve Zebregs (2002: 8)'e göre ekonomik yapı, liberalleşme ve teşvik politikaları, kültürel ve yasal ortamın etkili olmuştur.

Ekonomik yapı: Çin'de piyasanın büyüklüğü, işgücünün ucuz ve bolluğu, altyapı ve ölçek ekonomilerinden yararlanma olanağının bulunması doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye gelmesinde etkili olmuştur. Çin'e yatırım yapan Hong Kong ve Tayvanlı yatırımcılar ihracata, Avrupa ve Amerikalı şirketler Çin piyasasının büyük olması nedeniyle iç piyasaya yönelik üretim yapmaktadırlar.

Ücretlerin düşük ve işgücünün bol olması nedeniyle de ülkeye gelen yatırımlar emek yoğun üretime yönelmiştir (World Bank Office, 2007: 3-4). 2204 yılı verileriyle Çin'de imalat sanayinde çalışan bir işçinin saatlik ücreti 0,69, ABD'de 22,87, Brezilya'da 2,97, Meksika'da 2,5, Japonya'da ise 22 ABD dolarıdır (Lett ve Banister, 2006: 41). Öte yandan Çin'e yönelik yabancı yatırımların düzenli alt yapısı ve ulaşım ağının olması nedeniyle doğu kıyılarına yöneldiği görülmüştür. Yabancı yatırımların ülkeye gelmesinde ölçek ekonomilerinden yararlanma isteğinin olduğu da yapılan çalışmalardan gözlenmiştir (Tseng ve Zebregs, 2002: 8-10).

Liberalleşme ve teşvik politikaları: Yatırım ortamının iyileştirilmesi ve yabancı yatırımlarının önündeki engellerin kaldırılması, yabancı sermaye yatırımlarının Çin'i cazip bulmasında önemli bir rol oynamaktadır. Kurulan serbest ekonomik bölgelerde, özel kıyı bölgeleri ve şehirlerde teşvikler vermek ve vergi muafiyeti sağlamak suretiyle yabancı yatırımları özendirmiş ve büyüme trendini yakalamıştır. Ancak günümüzde hâlâ Çin'de bazı stratejik nükleer enerji santralleri, petrol ve doğal gaz boru hatları, demiryolları, savunma gibi sektörlerle yönelik yabancı yatırımlar kısıtlanmış durumdadır. 2001 yılında DTÖ'ye üyeliğiyle haberleşme, sigortacılık ve bankacılık gibi hizmet sektörüne yönelik kısıtlamalarını kaldırmıştır (Tseng ve Zebregs, 2002: 11-17).

Kültürel ve yasal ortam: Çin'in yönelik yatırımların önemli bir kısmı (% 35,4) Hong Kong, Singapur ve Tayvan gibi bölge ülkelerce yapılmaktadır (**Tablo 11**). Bu ülkelerin aynı bölgede olmaları, aynı dili konuşmaları ve aynı kültürü paylaşmaları dolayısıyla ortak ekonomik politikalar izlemeleri, bu ülkelerin yatırımlarını Çin'e yönlendirmelerinde etkili olmuştur. Yalnızca Hong Kong'un Çin'de gerçekleştirdiği yatırım; 2005 yılında 24,8 milyar dolar, 2006 yılında ise 20,1 milyar dolardır (Tseng ve Zebregs, 2002: 17-19).

Bir ülkede yatırım ortamını belirlemede Rekabetçilik Endeksi kullanılmaktadır. IMD (Uluslararası Yönetim Geliştirme Merkezi, International

Institute for Management Development) tarafından her yıl hazırlanarak yayımlanan bu endeksin amacı, bir ülke girişimcilerinin rekabet gücünü artıracak ortamı oluşturma ve sürdürme becerisini belirlemek ve sıralamaktır. Rekabet ortamı oluşturulurken de diğer ülkelerle karşılaştırma yapılmaktadır. 2001-2007 döneminde 55 ülkeyi kapsayan dünya rekabet endeksi **Tablo 14**'te görülmektedir.

Tablo 14: Dünya Rekabet Endeksi

Ülkeler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
ABD	1	1	1	1	1	1	1
Singapur	3	8	4	2	3	3	2
Hong Kong	4	13	10	6	2	2	3
Lüksemburg	2	2	2	9	10	9	4
Danimarka	15	6	5	7	7	5	5
İsviçre	8	5	9	14	8	8	6
İzlanda	10	11	8	5	4	4	7
Hollanda	6	4	13	15	13	15	8
İsveç	11	12	12	11	14	14	9
Kanada	9	7	6	3	5	7	10
Çin	26	28	27	22	29	18	15
Türkiye	48	49	48	46	39	43	48

Kaynak: IMD, (2007), IMD World Competitiveness Yearbook değişik yıllar, <http://www.imd.ch/research/centers/wcc/index.cfm>, (18.08.2007).

Bu tabloya göre 2001 yılında 26. sırada yer alan Çin, 2007 yılında 15. sıraya yükselerek, kalkınmakta olan ülkeler içinde en iyi yatırım ortamına sahip ülke olmuştur. İyi bir yatırım ortamına sahip olması nedeniyle de 2001 yılında 416,2 milyar dolar olan yabancı sermaye yatırımları, 2006 yılında neredeyse iki katına çıkarak 704 milyar dolara yükselmiştir. Öte yandan 2007 yılı verilerine göre oluşturulan bu sıralamaya göre Türkiye 48. sırada yer almaktadır.

Çin'in başka ülkelerde gerçekleştirdiği doğrudan yabancı sermaye yatırımları da hızla artmaktadır. 1990 yılına kadar toplam 3 milyar dolar olan bu yatırımlar, 2000 yılında 100 milyar dolara ulaşmıştır. Çin'in 1979-2004 döneminde gerçekleştirdiği birikimli toplam dış yatırımı bölgeler ve ülkeler itibariyle **Tablo 15**'te görülmektedir.

Tablo 15: Çin'in Diğer Ülkelerde Gerçekleştirdiği Toplam Yabancı Sermaye Yatırımları (1979-2004)

Bölge/Ülke	Proje Sayısı	Pay %	Yatırım Top. Milyon dolar	Pay %
Asya	4.237	51	8.225	54
Hong Kong	2.258	27	5.298	35
Makau	248	3	218	1
Japonya	276	3	117	1
Güney Kore	91	1	1.409	9
Hindistan	17	0.2	23	0.1
Orta Asya	169	2	194	1
ASEAN-5*	599	7	900	6
Avrupa	1.473	18	1,765	12
Almanya	186	2	111	1
Rusya	575	7	657	4
Kuzey Amerika	1.077	13	1.557	10
ABD	883	11	1.089	7
Kanada	173	2	467	3
Afrika	717	9	1.358	9
Zambiya	21	0.3	150	1
Latin Amerika	465	6	1.422	9
Peru	23	0.3	202	1
Okyanusya	353	4	820	5
Avustralya	256	3	695	5
Toplam	8,322	100	15.146	100

Kaynak: Cheng, S. and R.R. Stough, (2007), The Pattern and Magnitude of China's Outward FDI in Asia, Indian Council for Research on International Economic Relations, s. 9.

Çin'in 2005 yılında 12,26 bin dolar, 2006 yılında ise 16,1 bin dolarlık dış yatırımla, dünya yabancı sermaye yatırımlarının 2005 yılında % 1,57'sini gerçekleştirdiği görülmektedir. Öte yandan, 2005 yılında gerçekleştirilen yatırımların % 73,91'i hizmetler, % 15,12'si madencilik ve petrol, % 10,09'u imalat sanayine yöneliktir (Ching ve Ma, 2007: 24-25).

1.6. Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne Üyeliği

11 Kasım 2001 tarihinde DTÖ'ye üye olan Çin, uygulamakta olduğu gümrük tarifelerinde önemli indirimlere gitmiştir. Tarım ürünlerinde % 31,5 olan gümrük vergisi oranını % 17,4'e, sanayi mallarında % 24,6'dan % 9,4'e, bilişim teknolojileri ve telekomünikasyon ürünlerinde ise sıfıra indirmiştir. Çin'in gümrük vergisi oranlarını düşürmeye başlaması DTÖ öncesine dayanmaktadır. 1980'li yıllardan itibaren ekonomisini dış pazara açmak amacıyla bu

uygulamaya gitmiş, 1982 yılında % 55,6 olan ortalama gümrük vergisi oranı, 2001 yılında % 15,3'e düşürmüştür. Üyeliğin ardından gümrük vergisi oranlarını indirmeye yönelik uygulaması devam eden Çin, 2004 yılında % 10,4'e ve 2005'te % 9,9'a düşürmüştür (Rumbaugh ve Blancher, 2004: 18).

Gümrük vergilerindeki bu indirimlerin yanı sıra Çin'in DTÖ'ye taahhütleri arasında, ithal kotaları, ithal lisansları ve diğer tarife dışı engellerin kaldırılması, fikri mülkiyet haklarının korunması ve telekomünikasyon, finansal hizmet, dağıtım gibi hizmet sektörünün yabancılar açılması konularında da DTÖ kurallarına uyulması ve tarım ürünleri ticaretinde engellerin kaldırılması bulunmaktadır (Çakmak, 2006: 3). DTÖ'ye üyelikten sonra Çin'in rekabete kapalı tuttuğu telekomünikasyon, finansal hizmetler, dağıtım gibi sektörlerin yabancı sermayeye açılmış olmasıdır. Bu uygulamalar, Çin'in dış ticaretinin ve ülkeye gelen yabancı sermaye yatırımlarının hızla artmasına neden olmuştur.

Bu üyeliğin Çin'e ilk getirisi, ABD'nin Çin'e kayırlan ülke statüsü vermesidir. Böylece Çin-ABD ticari ilişkilerinde belirsizliklerin azalmasında önemli bir gelişme yaşanmıştır. Öte yandan Çin, ticari anlaşmazlıkları çözümlenmek ve ticari çıkarlarını korumak için DTÖ mekanizmalarından faydalanabilecektir. Ayrıca DTÖ üyeliğiyle Çin, bundan sonra yapılacak uluslararası ticaret anlaşmalarına taraf olarak katılabilecektir. Bu üyelik Çin'in gayri safi yurtiçi hâsılasını % 1,5 ile % 10 arasında artırdığı ifade edilmektedir (Öz, 2006: 27).

DTÖ'ye üyeliğinin ardından Çin'in dış ticareti, ülkeye gelen yabancı sermaye yatırımları hızla artmış ve Çin ekonomisi 2001 yılından itibaren ortalama yıllık % 10 civarında büyümüştür.

2. Çin ile Türkiye Arasındaki Ticarî İlişkiler

2006 yılı dış ticaret verilerine göre Çin, Türkiye'nin Asya Pasifik ülkeleri arasındaki en çok ticaret yaptığı ülke konumuna gelmiştir. 1996 yılında Türkiye'nin en çok mal ithal ettiği ülkeler arasında 18. sırada bulunan Çin, 2005 yılında 4. sıraya yükselmiş ve toplam ithalat içerisindeki payı % 6,92 olmuştur. Ancak bu ticari ilişki 1990'ların ikinci yarısından itibaren Çin lehine değişmiştir. 2006 yılında Çin'e 693 milyon dolarlık mal ihraç eden Türkiye'nin Çin'den ithalatı ise 9,7 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Özellikle 2001 yılından itibaren Türkiye'nin dış ticaret açığı hızla artarak 2006 yılında 8,9 milyar dolara yükselmiştir. 1997-2007 döneminde Çin ile Türkiye'nin dış ticareti **Tablo 16, 17**'da görülmektedir.

Tablo 16: Türkiye-Çin Dış Ticareti (1997–2007) (milyon dolar)

Yıllar	İhracat	Genel İhracatımız İçindeki Pay (%)	ÇHC'nin İthalatı İçindeki Pay (%)	İthalat	Genel İthalatımız İçindeki Pay (%)	ÇHC'nin İhracatı İçindeki Pay (%)	Dış Ticaret Dengesi	İhracat/İthalat %
1997	44	0,17	0,03	787	1,62	0,43	-743	5
1998	38	0,14	0,02	846	1,84	0,46	-808	4
1999	37	0,14	0,02	895	2,19	0,56	-858	4
2000	96	0,35	0,04	1.345	2,48	0,54	-1.249	7
2001	199	0,64	0,09	926	2,24	0,35	-726	22
2002	268	0,74	0,10	1.368	2,65	0,42	-1.100	20
2003	505	1,07	0,12	2.610	3,77	0,60	-2.106	19
2004	392	0,62	0,07	4.464	4,58	0,75	-4.073	9
2005	550	0,75	1,04	6.885	5,89	0,90	-6.335	8
2006	693	0,81	-	9.657	6,92	-	-8.964	7
2007/2	551	0,64	-	6.843	7,40	-	-6.292	8

Kaynak: DTM, (2007), Dış Ticaret İstatistikleri, <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detayrk& yayinID=1116&icerikID=1225&dil=TR>, (18.07.2007).

Tablo 17: Çin-Türkiye Dış ticareti (1997-2004) (milyon dolar)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış ticaret hacmi	Dış ticaret dengesi	İhracat/İthalat %
1997	557	65	621	492	863
1998	659	43	702	616	1.541
1999	637	47	684	589	1.346
2000	1.078	127	1.205	951	851
2001	674	231	905	443	292
2002	1.089	289	1.378	800	377
2003	2.065	533	2.598	1.532	388
2004	2.821	591	3.413	2.230	477

Kaynak: Öz, (2006), s. 35.

Türkiye'nin Çin'e gerçekleştirdiği ihracatın hacmi kadar yapısı da tatmin edici değildir. Gerçekleştirilen ihracatın yaklaşık % 35-40 civarı demir-çelik ve % 15-20'si, mermer ürünlerinden oluşmaktadır. Bu ürünlerin yanı sıra tuz, kükürt ve çimento, inorganik kimyasallar, metal cevherleri ve sentetik suni devamsız lifler da önemli ihracat kalemleri arasındadır. Çin'den gerçekleştirilen ithalatta ise ağırlıklı olarak % 23,6 oranında elektrikli makineler, % 22,2 oranında kazanlar ve makineler bulunmaktadır (DEİK, 2006: 31).

Dış ticarettteki dengesiz durum, iki tarafın ekonomik yapılarındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. İhracatta önemli yer tutan özellikle demir-çelik ürünlerinde Çin'in zamanla üretici konuma geçmesi ihracatta yaşanan

yavaşlamanın ana nedenini oluşturmaktadır. Buna ek olarak Türk firmalarının Çin pazarı hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları, Çin tarafından uygulanan tarife dışı ve teknik engeller, coğrafi uzaklık, lojistik ve taşımacılık sorunları, muhabir banka sıkıntıları, güvensizlik gibi nedenler de bulunmaktadır. Buna karşın Çin'in 2001 yılı sonunda DTÖ'ye üyeliği önemli bir gelişme olmuş, bu üyeliğin getirdiği yükümlülükler çerçevesinde Çin pazarlarını kademeli olarak açmaya başlamıştır.

Çin ile Türkiye'nin ticari ve ekonomik ilişkilerinde karşılaşılan sorunlar; fikri mülkiyet hatları, mevzuat ve bürokrasi, iç piyasaya giriş hakkı, standartlar ve bankacılık işlemleri olarak sıralanabilir (DEİK, 2006: 32).

3. AB Piyasalarında Tekstil ve Hazır Giyimde Türkiye'nin Çin Karşısında Rekabet Gücü

Tekstil ve hazır giyim ticaretini karşılıklı kısıtlayan 1974 yılında imzalanan Çok Elyafıllar Anlaşması, 1995 yılında DTÖ'nün kurulmasıyla birlikte kaldırılmıştır. Bu anlaşmanın yerine DTÖ anlaşması kapsamındaki Tekstil ve Giyim Anlaşması (ATC) geçerli hâle gelmiştir. Bu tarihten sonra tekstil ve hazır giyim sektörü küresel rekabete açılmıştır. Özellikle 2001 yılında Çin'in DTÖ'ye üyeliğiyle birlikte ATC'ye taraf olması sonucunda Çin kotaları kaldırmaya başlamıştır.

1 Ocak 2005 tarihinden itibaren ithalatın % 49'luk bölümünün de anlaşmaya katılmasıyla kotalar tamamen kaldırılmıştır. Bu tarihten itibaren gelişmekte olan ülkelere de açılan dünya piyasalarında, ihracatçı ülkeler arasında rekabetin daha artması beklenmektedir. Özellikle de bu gelişmeyle Çin'deki gelişmelerin birleşmesinin dünya tekstil piyasalarına yansımaları olmuştur. Çin'in bu süreçte dünya tekstil ve hazır giyim ticaretinin % 50 veya daha fazlasına sahip olacağı, ekonomisinde tekstil önemli yer tutan gelişmekte olan ülkelerde 30 milyon kişinin işsiz kalacağı beklenmektedir. ABD'nin bazı tekstil gruplarında piyasanın % 60'ına sahip olan Çin, AB, Japonya ve Avustralya gibi tekstil ithalatçısı ülkelerde önemli piyasa payını ele geçirmiştir (DEİK, 2006: 34).

AB'nin tekstil ve hazır giyim ithalatı ve ithal edilen ülkelere dağılımı Tablo-18'de verilmiştir. Bu tablodan da görülmektedir ki Çin, hem tekstil hem de hazır giyimde AB'nin en büyük tedarikçisi konumundadır. Türkiye ise Çin'in ardından AB'nin ikinci önemli ithalat gerçekleştirdiği ülkedir. Özellikle hazır giyimde Çin ve Türkiye, AB'nin toplam ithalatının üçte birini gerçekleştirmektedir. Dünyanın en büyük tekstil ve hazır giyim ihracatçısı olan Çin, AB'nin de en büyük tedarikçisi olması nedeniyle AB'de piyasa payını hızla artırmaktadır. Bu durum karşısında Türkiye'nin Çin'e karşı rekabet gücünün belirlenmesi giderek daha fazla önem kazanmaktadır.

Tablo 18: AB-15'in Tekstil ve Hazır Giyim İthalatında Başlıca Ülkeler
(1000 avro)

Tekstil	2003	Hazır Giyim	2003	Tekstil	2004 ^e	Hazır Giyim	2004 ^e
1. Çin	2427.9	1. Çin	10855.4	1. Çin	2898.8	1. Çin	12270.1
2. Türkiye	2201.1	2. Türkiye	7376.9	2. Türkiye	2400.3	2. Türkiye	7664.5
3. Hindistan	1659.3	3. Romanya	3665.1	3. Hindistan	1827.4	3. Romanya	3697.1
4. Pakistan	1195.2	4. Bangladeş	3066.3	4. Pakistan	1322.0	4. Bangladeş	3682.5
5. Çek Cum.	1009.6	5. Hindistan	2630.9	5. İsviçre	903.8	5. Hindistan	2716.3
5 ülkenin payı %	47,4	5 ülkenin payı %	51,5	5 ülkenin payı %	51,3	5 ülkenin payı %	53,9
AB-15 Birlik Dışı	17936.5	AB-15 Birlik Dışı	53544.5	AB-15 Birlik Dışı	18246.3	AB-15 Birlik Dışı	55717.1

(^e) tahmini

Kaynak: Çakmak, Ö. A. (2006), Çin'in DTÖ'ne Üyeliği ve Avrupa Birliği Piyasasında Hazır Giyim Sektörü, Sosyal Bilimler Araştırmaları E-Dergi, ISSN: 1304-8287, Yıl: 3, Cilt: 3, Sayı: 5, s. 5, www.sbe.gazi.edu.tr/edergi, (18.06.2007).

2005-2006 dönemine ilişkin olarak da AB-25'in tekstil ve hazır giyim ithalatı ile ithalatı içerisinde büyük paya sahip ilk on ülkenin ithalatı ve dünya ve AB-25 içerisinde bu ithalatın payları **Tablo 19'**da verilmiştir.

AB piyasasında da kotaların kaldırılmasıyla 2001-2002 yılında Çin'den yapılan ithalat % 46 artmıştır. Oysa aynı dönemde AB'nin diğer bölgelerden gerçekleştirdiği ithalat % 13 düzeyinde azalmıştır. Çin'den yapılan ithalatın artmasının ana nedeni, bu dönemde Çin ihraç mallarının % 50 civarında düşmüş olmasıdır. Diğer ülkelerin fiyatlarındaki düşme bu dönemde yalnızca % 2 düzeyinde kaldığından, Çin'in fiyat indirimi ile rekabet avantajı yakalamaya çalışmıştır.

Gerçekten de 2005 yılına gelindiğinde Çin'in AB'ne yönelik ihracatının bazı ürünlerde çok büyük boyutlara ulaştığı görülmektedir. Ocak 2005'te bir önceki yılın aynı ayına göre Çin'den AB'ye gelen tekstil ve hazır giyim yaklaşık % 46,5 artmış, Ocak-Şubat 2005'te bir önceki yıla göre artış % 73 olarak gerçekleşmiştir. Özellikle de bazı hazır giyim alt ürün gruplarının ihracatı çok daha büyük düzeyde artış göstermiştir. Bunun üzerine AB ile Çin arasında 2005 yılında yapılan anlaşmayla, Çin'den AB'ye gerçekleştirilecek on tekstil ve hazır giyim (pamuklu mensucat, T-Shirt, pulover, erkek pantolon, bluz, yatak çarşafı, elbise, sutyen, mutfak ve masa örtüleri ile flax ve rami ipliği) ihracatı 3 yıl süreyle belirli artış oranları ile sınırlandırılmıştır. Bu anlaşmaya göre, Çin'in AB'ye yapacağı ihracat artışı 2007 yılı sonuna kadar yıllık % 8-12,5 arasında olacaktır (EU, 2005).

Tablo 19: AB-25'in Tekstil ve Hazır Giyim İthalatında Başlıca Ülkeler

	Ocak-Aralık 2005 1000 avro	Dünya ithalatı içindeki pay %	AB-25 ithalatı içindeki pay %	Ocak-Aralık 2006 1000 avro	Dünya ithalatı içindeki pay %	AB-25 ithalatı içindeki pay %
Dünya	140.017.521	100,0	-	143.672.422	100,0	-
AB-25 Dışı dünya	72.028.823	48,6	-	69.131.316	48,1	-
-AB25	67.028.823	51,4	100,0	74.541.106	51,9	100,0
AB25-Çin dışında	47.307.479	30,9	70,6	52.662.533	36,7	70,6
Çin	19.721.344	14,1	29,4	21.878.573	15,2	29,4
Türkiye	9.985.446	7,1	14,9	10.459.399	7,3	14,0
Hindistan	4.834.896	3,5	7,2	5.564.446	3,9	7,5
Bangladeş	3.377.919	2,4	5,0	4.500.901	3,3	6,0
Romanya	3.684.145	2,6	5,5	3.667.085	2,6	4,9
Hong Kong	1.422.460	1,0	2,2	2.454.259	1,7	3,3
Tunus	2.450.642	1,8	3,7	2.440.089	1,7	3,3
Fas	2.165.243	1,5	3,2	2.231.231	1,6	3,0
Pakistan	1.886.605	1,4	2,8	2.133.555	1,5	2,9
Endonezya	1.434.240	1,0	2,1	1.728.771	1,2	2,3
Diğer AB	16.065.883	11,5	24,0	17.482.797	12,2	23,4
İlk 5 ülke	41.603.750	29,7	62,1	46.070.404	32,1	61,8

Kaynak: EU, (2007), European Commission, EU and World, External Trade, Textile and footwear sector, http://ec.europa.eu/trade/issues/sectoral/industry/textile/index_en.htm, (30.08.2007).

2005 yılında Çin'in tekstil ve hazır giyim ihracatındaki artışların aksine, Türkiye tekstil ve hazır giyim ihracatında düşüşler ortaya çıkmıştır. **Tablo 20'**de Türkiye'nin tekstil ve hazır giyim sanayinin genel olarak ve AB-15'e ihracatı verilmiştir.

Tablo 20: Tekstil ve Hazır Giyim Sanayi Genel ve AB 15'e İhracatı (milyon dolar)

<i>Tekstil ve Hazır Giyim Sanayi İhracatı (Milyon dolar)*</i>				
	Tekstil	Hazır giyim	Tekstil ve hazır giyim toplamı	<i>Yüzde değişim %</i>
2002	5.533	6.615	12.148	17.5
2003	6.841	8.154	14.995	23.4
2004	7.998	9.340	17.338	15.6
2005	8.733	9.919	18.652	7.6
<i>Tekstil ve Hazır Giyim Sanayinin AB-15'e İhracatı (milyon dolar)**</i>				
	Tekstil	Hazır giyim	Tekstil ve hazır giyim toplamı	<i>Yüzde değişim %</i>
2003	1.476	8.198	9.674	-
2004	1.751	9.250	11.001	13,7
2005	1.783	9.983	11.776	7,0

Kaynak: * Öngüt, Ç.E. (2006), Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sanayinin Değişen Dünya Rekabet Şartlarına Uyumu, DPT Uzmanlık Tezi, Yayın No: DPT: 2703, s.92. ** Çakmak, Ö.A. (2006), Çin'in DTÖ'ne Üyeliği ve Avrupa Birliği Piyasasında Hazır Giyim Sektörü, Sosyal Bilimler Araştırmaları E-Dergi, ISSN: 1304-8287, Yıl: 3, Cilt: 3, Sayı: 5, s.5, www.sbe.gazi.edu.tr/edergi, s.7.

Tablodan da görüleceği üzere Türkiye'nin 2005 yılında yaklaşık 19 milyar dolar tekstil ve hazır giyim ihracatı gerçekleştirmiştir. Bunun ihracatın 8,7 milyarı tekstil, 9,9 milyar doları ise hazır giyimden oluşmuştur. 2002-2003 döneminde % 23,4 oranında artan tekstil ve hazır giyim ihracatı, 2004 yılından itibaren artış hızı azalmış ve ancak 2005 yılında % 7,6 oranda artış göstermiştir.

Ayrıca 2005 yılında 13,7 milyar dolar olan hazır giyim ihracatı, 2006 yılında yaklaşık 14 milyar dolara çıkmış, 2005-2006 döneminde % 2,1 oranında artmıştır.

AB ülkelerine ise aynı dönemde hazır giyim ihracatındaki artış % 3,3 olarak gerçekleşmiştir. Daha önceki yıllarla karşılaştırıldığında AB piyasalarına yapılan ihracat artış hızının bir hayli düştüğü gözlenmektedir. Bu düşmenin ardında bir yandan Çin, öte yandan da Bulgaristan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Makedonya ve Romanya'nın AB piyasalarına gerçekleştirdikleri hazır giyim ihracatı yatmaktadır (İTKİP, 2007: 2, 9).

Türkiye'nin tekstil ve hazır giyim ihracatındaki düşüşün nedeni ne olursa olsun, ülkenin döviz gelirlerinin düşmesine ve AB piyasalarında rekabet

gücünün azalması yol açmıştır. Gerçekten de 2001-2005 döneminde Uluslararası Ticaret Merkezi tarafından hazırlanan dış ticaret performans endeksine göre özellikle giyim sektöründe Türkiye'nin rekabet avantajını kaybettiği, Çin'in ise kazandığı rekabet avantajını AB piyasalarında gerçekleştirdiği görülmektedir.

SONUÇ

Çin'in 2001 yılında DTÖ'ye üyeliğiyle başlayan, 31 Aralık 2004 tarihinde dünya tekstil ve hazır giyim ticaretindeki kotaların büyük bir kısmının kaldırılmasıyla devam eden gelişmeler, Çin'in dünya piyasalarında, özellikle de AB'deki piyasa payının hızla artmasına yol açmıştır. 2004 yılı itibariyle hazır giyim ihracatının yaklaşık % 75'inin yapıldığı AB piyasasında Çin, Türkiye için önemli bir rakip duruma gelmiştir. Çin'in dünya ve AB piyasalarına yönelik ihracatını artırması, işgücü maliyetlerinin düşüklüğü ve devlet tarafından sağlanan teşviklerden kaynaklanmaktadır. Özellikle 2005 yılı sonunda kotaların kalkmasıyla tekstil ve hazır giyim ticaretinde Çin AB'ne kotasız giriş olanağı bularak piyasa payını Türkiye aleyhine artırmıştır.

2001-2005 döneminde Uluslararası Ticaret Merkezi tarafından hazırlanan dış ticaret performans endeksine göre özellikle giyim sektöründe Türkiye'nin rekabet avantajını kaybettiği görülmektedir. Bu endekse göre Çin, birçok sektörde olduğu gibi giyim sektöründe de rekabet avantajı kazanmıştır. AB piyasalarında Türkiye'nin daha önceki piyasa payını yakalayabilmesi için önlemlerin alınması kaçınılmaz hâle gelmiştir. Bu doğrultuda bol ve düşük maliyetli işgücüne sahip, yoğun devlet desteği olan ve kur politikaları uygulayan Çin ile rekabet edebilmesi için Türkiye'nin de benzeri politikalar izlemesi gerekmektedir.

Çin'in AB'ye yönelik tekstil ve hazır giyim ihracatındaki hızlı artış, AB'yi Çin ile anlaşma yapmaya yöneltmiştir. Bu doğrultuda AB ile Çin arasında 2005 yılında yapılan anlaşmayla, Çin'den AB'ye gerçekleştirilecek on tekstil ve hazır giyim ürünü ihracatı üç yıl boyunca belirli bir artış oranı ile sınırlandırılmıştır. Bu anlaşmaya göre, Çin'in AB'ye yapacağı ihracat artışı 2007 yılı sonuna kadar yıllık % 8-12,5 arasında olacaktır. AB ile Çin arasında yapılan bu anlaşma, Türkiye hazır giyim sektöründe gerekli önlemlerin alınması için önemli bir süreç yaratmıştır.

Bu süreçte Türkiye'nin Çin'e göre (**Tablo 10** ve **Tablo 11**) AB'ye coğrafi yakınlık avantajını daha iyi kullanarak piyasa payını artırması daha kolaydır. Bu doğrultuda satış artırıcı etkinliklerle katma değeri yüksek, markalı ürünler geliştirmesi ve ürünlerin tüketiciye tanıtılması zorunlu koşul hâline gelmiştir.

KAYNAKÇA

Adanalı, N. (2006), **Avrupa Birliği Hazır Giyim Sektörü ve Türkiye İçin İhracat İmkânları**, İzmir Ticaret Odası.

<http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/B942DEAC-917E-4200-81F5-2D065174DF75/7126/Hazir00.pdf>, (28.08.2007).

Cheng, S. and R.R. Stough (2007), The Pattern and Magnitude of China's Outward FDI in Asia, **Indian Council for Research on International Economic Relations**, s. 9.

http://www.icrier.org/pdf/25-26_April07/Session2/Shao ming%20Cheng%20and%20Roger%20R%20Stough.doc (28.08.2007).

Ching, L.K. and Z. Ma (2007), China's Outward FDI: Past and Future, **China's Growing Role in World Trade, R. Feenstra and S.J. Wei (Ed.) July 2007, s.24**, <http://www.nber.org/books/china07/cwt07/cheng.pdf>, (28.08.2007).

China People's Daily Online (2005), New Five-Year Plan to see revolutionary changes, 12 Ekim 2005.

http://english.people.com.cn/200510/12/eng20051012_213909.html (12.08.2007).

Çakmak, Ö.A. (2006), Çin'in DTÖ'ne Üyeliği ve Avrupa Birliği Piyasasında Hazır Giyim Sektörü, **Sosyal Bilimler Araştırmaları E-Dergi**, ISSN: 1304-8287, Yıl: 3, Cilt: 3, Sayı: 5, s.5, www.sbe.gazi.edu.tr/edergi, (18.06.2007).

DTM (2007), Dış Ticaret Müsteşarlığı, Dış Ticaret İstatistikleri, <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detayrk&yayinID=1116&icerikID=1225&dil=TR>, (18.07.2007).

EIA (2006), Energy Information Administration, **China Country Analysis Brief**, Ağustos 2006, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/China/Full.html>, (07.08.2007).

EU (2007), European Commission, EU and World, External Trade, Textile and footwear sector.

http://ec.europa.eu/trade/issues/sectoral/industry/textile/index_en.htm, (30.08.2007).

Europa (2005), EU-China tektile agreement 10 June 2005, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/05/201&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en>

IMF (2007), International Monetary Fund, **World Economic Outlook 2007**, April 2007.

Investment in China (2006), **An overview of China's absorption of foreign direct investment in 2005**,

http://www.fdi.gov.cn/pub/FDI_EN/Statistics/AnnualStatisticsData/AnnualFDIData/FDIStatistics2005/t20060906_61535.htm

İGEME (2006), **Çin Ülke Raporu**, [http://www.igeme.org.tr/\(10.08.2007\)](http://www.igeme.org.tr/(10.08.2007)).

İTKİP (2007), **Hazır Giyim ve Konfeksiyon sektörü, 2006 Yılı İhracat Performans Değerlendirmesi**, İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği Ocak 2007.

http://www.itkib.org.tr/ihracat/DisTicaretBilgileri/raporlar/dosyalar/2006_konfeksiyon_yillik_rapor.pdf (28.08.2007).

Lett, E. and J. Banister (2006), Manufacturing in China, Labor costs of manufacturing employees in China: an update to 2003–04, Monthly **Labor Review**, November 2006, Vol. 129, No.11.

<http://www.bls.gov/opub/mlr/2006/11/art4full.pdf> (15.07.2007).

IMD (2007), **IMD World Competitiveness Yearbook** değişik yıllar, <http://www.imd.ch/research/centers/wcc/index.cfm>, (18.08.2007).

Qian, Y. (1999), **The Process of China's Market Transition(1978-1998):The Evolutionary, Historical ad Comparative Perspectives**, Paper provided by Stanford University, Department of Economics in its series Working Papers with number 99012.

<http://www-econ.stanford.edu/faculty/workp/swp99012.pdf>, (10.08.2007).

Öngüt, Ç. E. (2007), Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sanayinin Değişen Dünya Rekabet Şartlarına Uyumu, DPT Uzmanlık Tezi, Yayın No: DPT: 2703, s. 92.

Öz, S. (2006), Küresel Rekabette Yükselen Bir Güç: Çin, TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu, Aralık 2006.

<http://www.mm.anadolu.edu.tr/mm-f-web/docs/webhm/Cin%20Raporu%5B1%5D.pdf>, (20.16.2007).

Rumbaugh, T. and Blancher, N. (2004), China: International Trade and WTO Accession, **IMF Working Paper, WP/04/36**,

<http://www.internationalmonetaryfund.com/external/pubs/ft/wp/2004/wp0436.pdf> (14.07.2007).

UN Comtrade (2005), **Yearbook 2005, China**, UN Commodity Trade Statistics Database, <http://comtrade.un.org/pb/CountryPages.aspx?y=2005>, (15.08.2007).

UNCTAD (2007), **United Nations Conference On Trade And Development, Handbook of Statistics, 2006-2007**,

http://www.unctad.org/fr/docs/tdstat31_fr.pdf (15.08.2007).

UNCTAD (2006), **World Investment Report 2006**, United Nations Conference on Trade and Development,

http://www.unctad.org/en/docs/wir2006_en.pdf, (15.07.2007).

UNCTAD (2007), **Handbook of Statistics**, http://www.unctad.org/fr/docs/tdstat31_fr.pdf, s. 10-17.

UNCTAD/WTO (2007), **International Trade Centre, Trade Performance Index**, <http://www.intracen.org/menus/countries.htm> (15.08.2007).

World Bank (2007), East Asia & Pacific Update, **10 Years After the Crisis, Special Focus: Sustainable Development in East Asia's Urban Fringe**, Nisan 2007, s.1.

<http://siteresources.worldbank.org/INTEAPHALFYEARLYUPDATE/Resources/550192-1175629375615/EAP-Update-April2007-fullreport.pdf> (15.08.2007).

World Bank Office (2007), **Beijing, Quarterly Update**, May 2007, <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/EASTASIAPACIFICEXT/CHINAEXTN/0,,contentMDK:20652127~pagePK:141137~piPK:141127~theSitePK:318950,00.html>

WTO (2006), **International Trade Statistics 2006**, International Trade Organization, http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2006_e/its06_toc_e.htm

Tseng, H., W. Zebregs (2002), Foreign Direct Investment in China Some Lessons for Other Countries, **IMF Policy Discussion Paper**, PDP/02/3, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/pdp/2002/pdp03.pdf> (21.07.2007).